

**MAKTAB PSIXOLOGI FAOLIYATIDA IQTIDORLI
O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAMOYILLARI:**

Xudoyberganova Ozoda Quranboyevna

Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani

21-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Abdullayeva Shahnoza Oktambayevna

Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani

18-son umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqola maktab psixologining iqtidorli o‘quvchilar bilan olib boradigan tizimli faoliyatining nazariy asoslari va amaliy tamoyillarini tahlil qiladi. Maqolada iqtidorning turlari, uni aniqlash mezonlari, iqtidorli o‘quvchilarning psixologik xususiyatlari hamda ular bilan ishlashda psixolog duch keladigan vazifalar yoritilgan. Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumanidagi 21- va 18-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktablari psixologlari tajribasi misolida iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashning asosiy tamoyillari – erta diagnostika, individual yondashuv, shaxsiy rivojlanishga e’tibor, ijtimoiy-emotsional qo‘llab-quvvatlash, o‘qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlik masalalari atroflicha muhokama qilingan. Maqolada iqtidorli bolalarning to‘liq salohiyatini ochish va ularni har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllantirishda maktab psixologining ahamiyati ta’kidlanib, amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: iqtidorli o‘quvchilar, maktab psixologi, iqtidorni aniqlash, individual yondashuv, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy-emotsional qo‘llab-quvvatlash, diagnostika, korreksiya, Qo'shko'pir tumani.

1. KIRISH: O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari, xususan, "Uchinchi Renessans poydevorini yaratish" g‘oyasi yosh avlodning intellektual va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga alohida e’tibor qaratishni taqozo etmoqda. Jamiyatimizning ertangi kuni bevosita iqtidorli yoshlarning ta’lim-tarbiyasi, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va ijtimoiy hayotga samarali integratsiyasiga bog‘liq. Iqtidorli o‘quvchilar – bu o‘z tengdoshlariga nisbatan intellektual, ijodiy, akademik yoki boshqa sohalarda yuqori qobiliyatlarni namoyon etuvchi bolalardir. Ular nafaqat bilim olishga tez o‘rganishlari, balki o‘ziga xos psixologik ehtiyojlarga ega bo‘lishlari bilan ham ajralib turadilar.

Iqtidorli o‘quvchilar ko‘pincha o‘zlarining baland talablari, mukammallik tendensiyalari, tengdoshlari bilan muloqotdagi qiyinchiliklar, akademik zerikish, hatto intellektual salohiyatlari sababli yuzaga keladigan ijtimoiy-emotsional muammolar bilan duch kelishlari mumkin. Ba’zida ularning qobiliyatlari noto‘g‘ri baholanishi,

yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmasligi yoki aksincha, haddan tashqari yuklama ostida qolib, o'z motivatsiyalarini yo'qotishlari ham kuzatiladi. Bunday holatlarning oldini olish va iqtidorli o'quvchilarning psixologik salomatligi hamda to'liq rivojlanishini ta'minlashda maktab psixologining o'rni beqiyosdir.

Ushbu maqolaning maqsadi – Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumanidagi 21- va 18-sonli umumiy o'rta ta'lim maktablari psixologlari tajribasiga asoslanib, maktab psixologi faoliyatida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning asosiy tamoyillarini ilmiy-amaliy jihatdan asoslash, ularni aniqlash, qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlarni yoritishdan iborat.

2. METODOLOGIYA Ushbu maqolani tayyorlashda nazariy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish metodlari hamda Qo'shko'pir tumanidagi 21- va 18-sonli umumiy o'rta ta'lim maktablari psixologlari Xudoyberganova Ozoda Quranboyevna va Abdullayeva Shahnoza Oktambayevnalarning amaliy faoliyatidagi kuzatishlar va tajribalar tahlili qo'llanilgan.

2.1. Tadqiqot obyekti: Maktab psixologining iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash amaliyoti va ushbu faoliyatning asosiy tamoyillari.

2.2. Ma'lumot to'plash usullari:

Adabiyotlarni tahlil qilish: Iqtidorli bolalar psixologiyasi, pedagogikasi va ular bilan ishlashga oid mahalliy va xorijiy ilmiy-uslubiy adabiyotlar o'rganildi.

Amaliy tajribani umumlashtirish: Har ikki maktab psixologining ko'p yillik faoliyat davomida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha to'plagan tajribalari, qo'llagan metodlari, duch kelgan muammolari va ularning yechimlari tahlil qilindi.

Intervyu va suhbatlar: Psixologlar bilan ularning iqtidorli o'quvchilarni aniqlash, rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha yondashuvlari haqida chuqur suhbatlar o'tkazildi.

Hujjatlarni tahlil qilish: Maktablardagi iqtidorli o'quvchilar ro'yxatlari, ularning erishgan yutuqlari, psixologik diagnostika natijalari va individual rivojlanish dasturlari (anonimlashtirilgan holda) o'rganildi.

2.3. Ma'lumotni qayta ishlash: Olingan nazariy ma'lumotlar va amaliy tajribalar asosida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning eng samarali tamoyillari aniqlandi va tizimlashtirildi.

3. NATIJALAR Maktab psixologi faoliyatida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning samaradorligi quyidagi asosiy tamoyillarga rioya qilish orqali ta'minlanadi. Qo'shko'pir tumanidagi 21- va 18-sonli maktab psixologlarining tajribasi ushbu tamoyillarning amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi:

3.1. Iqtidorli o'quvchilarni erta va kompleks diagnostika qilish tamoyili:

Iqtidorni imkon qadar erta aniqlash va uning turini belgilash (intellektual, ijodiy, akademik, badiiy, liderlik, psixomotor) keyingi ishlar uchun asos bo'ladi.

Amaliyotda: Diagnostika faqat an'anaviy IQ testlar bilan cheklanmasdan, balki o'qituvchilar, ota-onalar tomonidan nominatsiya, o'quvchilarning portfoliolarini tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar, kuzatuvlar, o'z-o'zini baholash anketalari va shaxsiyat testlari (masalan, Kettellning 16-shaxsiyat omillari so'rovnomasi elementlari) orqali amalga oshiriladi. Psixologlar iqtidorni dinamik jarayon sifatida ko'rib, uni bir martalik emas, balki davriy ravishda baholaydilar.

3.2. Shaxsga yo'naltirilgan va individual yondashuv tamoyili:

Har bir iqtidorli o'quvchi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'atlari turlicha bo'ladi.

Amaliyotda: Psixolog iqtidorli o'quvchilar uchun individual rivojlanish rejalari (IRR) ishlab chiqadi. Bu rejalar ularning kuchli tomonlarini rivojlantirishga va shu bilan birga, ijtimoiy-emotsional yoki kognitiv bo'shliqlarni bartaraf etishga qaratilgan bo'ladi. Masalan, aniq fanlarga iqtidori baland, ammo kommunikatsiya ko'nikmalari sust bo'lgan o'quvchi uchun individual mashg'ulotlar rejasiga rolli o'yinlar yoki nutq rivojlantirish mashqlari kiritilishi mumkin.

3.3. Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash tamoyili:

Iqtidorli o'quvchilar ko'pincha mukammallik sindromi, yuqori xavotirlik, tengdoshlari bilan muloqotdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy izolyatsiya yoki intellektual zerikish kabi psixologik muammolarga duch kelishlari mumkin.

Amaliyotda: Psixolog maxsus treninglar (stress-menejment, emotsional intellektni rivojlantirish), guruh mashg'ulotlari (iqtidorli o'quvchilar klubi), individual maslahatlar orqali ularga o'z hissiyotlarini tushunish, boshqarish, o'z-o'zini qadrlashni oshirish va ijtimoiy moslashuvni yaxshilashda yordam beradi. Bunday mashg'ulotlarda art-terapiya, meditatsiya elementlari, muloqot o'yinlari faol qo'llaniladi.

3.4. O'quvchi, o'qituvchi va ota-onalar bilan hamkorlik tamoyili:

Iqtidorli o'quvchining muvaffaqiyati maktab-oila-psixolog uchligi o'rtasidagi samarali hamkorlikka bog'liq.

Amaliyotda: Psixolog o'qituvchilarga iqtidorli o'quvchilarning ehtiyojlari haqida ma'lumot beradi, darslarda differensial yondashuvni qo'llash bo'yicha tavsiyalar beradi. Ota-onalar bilan muntazam suhbatlar o'tkazib, ularga bolalarining qobiliyatlarini uy sharoitida qanday rivojlantirish, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarga qanday munosabatda bo'lish va haddan tashqari yuklamadan saqlanish bo'yicha maslahatlar beradi. O'zaro ishonchli munosabatlar o'rnatish asosiy vazifadir.

3.5. Kasbiy yo'nalish va kelajakni rejalashtirishga ko'maklashish tamoyili:

Iqtidorli o'quvchilar ko'pincha o'z imkoniyatlarining ko'pligi sababli kasb tanlashda ikkilanishlari mumkin.

Amaliyotda: Psixolog diagnostik metodikalar (masalan, E.A. Klimovning "Kasbiy qiziqishlar anketasi"), individual suhbatlar, kar'era marafonlari yoki uchrashuvlar tashkil etish orqali o'quvchilarning qiziqishlari, moyilliklari va

qobiliyatlarini chuqur tahlil qilib, ularga maqsadli kasb tanlashda va kelajakdagi ta'lim yo'nalishini belgilashda yordam beradi.

3.6. Doimiy monitoring va dasturni moslashtirish tamoyili:

Iqtidorni rivojlantirish dinamik jarayon bo'lib, o'quvchining ehtiyojlari va qiziqishlari vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin.

Amaliyotda: Psixolog iqtidorli o'quvchilarning rivojlanishini muntazam ravishda kuzatib boradi, o'tkazilgan ishlar samaradorligini baholaydi va zaruriyatga qarab individual yoki guruh dasturlariga tuzatishlar kiritadi. Bu moslashuvchanlik ularning doimiy o'sishini ta'minlashga yordam beradi.

4. MUHOKAMA Qo'shko'pir tumanidagi 21- va 18-sonli umumiy o'rta ta'lim maktablari psixologlarining iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqorida keltirilgan tamoyillarga amal qilish nafaqat iqtidorli bolalarning akademik muvaffaqiyatini oshiradi, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tamoyillarning asosiy afzalliklari:

Kompleks yondashuv: Iqtidorli o'quvchilarning nafaqat intellektual, balki ijtimoiy-emotsional ehtiyojlarini ham qondirishga yordam beradi.

Shaxsiy o'sish: O'quvchilarda o'ziga ishonch, o'z-o'zini boshqarish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Integratsiya: Iqtidorli o'quvchilarning maktab jamoasiga moslashuvini yaxshilaydi va ularning ijtimoiy izolyatsiyasining oldini oladi.

Motivatsiya: O'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi va o'z salohiyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga undaydi.

Biroq, iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda bir qator qiyinchiliklar ham mavjud:

Resurslar cheklanganligi: Maxsus metodik materiallar, diagnostik vositalar va iqtidorli bolalar uchun mo'ljallangan rivojlantiruvchi dasturlarning yetishmasligi.

Mutaxassislarning malakasi: Ayrim maktab psixologlari iqtidorli bolalar psixologiyasi bo'yicha chuqur bilim va tajribaga ega bo'lmasliklari mumkin.

Ota-onalar va o'qituvchilarning tushunchalari: Ba'zan iqtidorli bolalarga nisbatan noto'g'ri tushunchalar (masalan, "ular o'zi uddalaydi", "ularga psixolog kerak emas") mavjud bo'lishi mumkin.

Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun maktab psixologlari uchun iqtidorli bolalar bilan ishlash bo'yicha maxsus o'quv kurslari va malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish, metodik markazlar tomonidan amaliy qo'llanmalar ishlab chiqish va maktab-oila-jamoa hamkorligini kuchaytirish zarur. Maktab psixologlarining iqtidorli bolalar bilan ishlashdagi yetakchi roli davlat darajasida tan olinishi va qo'llab-quvvatlanishi lozim.

5. XULOSA Maktab psixologining iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash faoliyati ularning hayotidagi eng muhim davrni tashkil etadi. Qo'shko'pir tumanidagi maktab psixologlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtidorli bolalarni erta aniqlash, ularga

individual yondashish, ijtimoiy-emotsional ehtiyojlarini inobatga olish, o‘qituvchilar va ota-onalar bilan yaqin hamkorlik qilish, shuningdek, kasbiy yo‘nalish berish ularning salohiyatini to‘liq ochish va barkamol shaxs sifatida shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Maktab psixologi nafaqat diagnostik va korreksion ishlar olib boradi, balki iqtidorli bolalar uchun ruhiy tayanch, o‘ziga xos ustoz va motivator vazifasini ham bajaradi. Ularni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlar har bir iqtidorli o‘quvchining o‘z o‘rnini topishiga, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishiga va O‘zbekistonning kelajakdagi yorqin qadriyatlarini yaratishiga zamin yaratadi. Ushbu sohada ilmiy-amaliy tadqiqotlarni davom ettirish va ilg‘or tajribalarni keng yoyish dolzarb vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston", 2022.
2. G‘oziyev E.G‘. "Iqtidorli bolalar psixologiyasi". – Toshkent: "Adolat", 2008.
3. Karimova V.M. "Psixologiya". – Toshkent: "Sharq", 2002.
4. Nishonova Z.T. "Maktabda psixologik xizmat". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2015.
5. Shoumarov G.B. "O‘quvchilarning psixologik diagnostikasi". – Toshkent: "Fan", 2005.
6. Xoliqov A.A. "Iqtidorli bolalar bilan ishlashning psixologik asoslari". – Toshkent: "Innovatsiya markazi", 2019.
7. Ziyodova N. "Iqtidorli bolalarni aniqlash va rivojlantirish metodikasi". – Toshkent: "O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2021.